

ETT BATTERI AV ÅTGÄRDER KRÄVS

JAN HERIN & ANDERS RYDEMAN

Fortsatt decentralisering, sänkta skatter för låginkomsttagarna, ökade inslag av egenavgifter i arbetslöshetsförsäkringen, flexibel arbetsrätt och mer balanserade konfliktregler är några beståndsdelar i en politik för fler jobb och en fungerande arbetsmarknad.

De strukturella problemen som idag präglar svensk arbetsmarknad kan inte lösas genom enstaka åtgärder. Ett batteri av åtgärder inom flera områden är nödvändiga. Utgångspunkten måste vara att skapa en arbetsmarknad som fungerar mer som en marknad och som är bättre anpassad till de krav som dagens alltmer globaliserade ekonomi ställer. Erfarenheterna från andra länder som genomfört ett mer omfattande reformprogram är också positiva.

Det råder betydande samstämmighet om problemen på den svenska arbetsmarknaden bland såväl internationella som svenska bedömare. Bland annat har OECD och IMF gjort omfattande analyser av den svenska arbetsmarknaden och den

beskrivning av de strukturella problemen på den svenska arbetsmarknaden som man där gjort har också starkt stöd bland svenska ekonomer.

Otillräckliga anpassningsmekanismer

De strukturella problemen har i första hand sin grund i en dåligt fungerande lönebildning samt generell otillräckliga anpassningsmekanismer och för svaga ekonomiska incitament på arbetsmarknaden. Bristen på flexibilitet har medfört att obalanserna på arbetsmarknaden i allt högre grad permanentats under senare år. Den strukturella arbetslösheten har ökat mycket dramatiskt och ligger enligt OECD:s skattningar idag på 6,5-7 procent. Slutsatsen av denna analys är att dagens höga arbetslöshet inte kan nedbringas utan en mer omfattande strukturell reformering av den svenska arbetsmarknaden.

Samtidigt som behovet av flexibilitet och snabbare anpassningsmekanismer på arbetsmarknaden ökat dra-

matiskt under senare år har reformeringen av arbetsmarknaden gått mycket trögt. Någon samling kring en långsiktig politik för att reformera den svenska arbetsmarknaden har inte kommit till stånd och den nuvarande regeringen har valt en väg där man i viktiga delar försöker lösa dagens och morgondagens problem med åtgärder som hör gårdagen till. Visioner om vad morgondagens arbetsmarknad kräver saknas. De strukturella förändringar i rätt riktning som trots allt – om än under stora vändor – genomfördes i samband med den akuta krisen i ekonomin under första hälften av 1990-talet, har också i många fall rivits upp och antalet återställare har blivit allt fler i takt med att statsbudgeten förbättrats.

Det är mot denna bakgrund inte förvånande att OECD framför stark kritik mot bristen på strukturella åtgärder för att förbättra den svenska arbetsmarknadens funktionssätt. Man pekar bland annat på att regeringen gjort för lite för att skapa starkare in-

FRAMTIDENS ARBETSMARKNAD OCH LÖNEBILDNING

JAN HERIN & ANDERS RYDEMAN är chefekonom respektive ekonom på SAF.

citament till ökade investeringar i högre utbildning och att den starka löneföljsamheten mellan olika grupper på arbetsmarknaden är ett avgörande hinder för bättre balans på arbetsmarknaden. Den stela och sammanpressade lönestrukturen och den närmast totala bristen på anpassning av löner till produktivitet eller arbetsmarknadsläge i olika branscher eller regioner försvårar den långsiktiga överföring av arbetskraft mellan olika sektorer eller regioner som är en nödvändig förutsättning för en långsiktigt lägre arbetslöshet.

OECD framför också kritik mot de återställare som genomförts på flera områden, bland annat att regeringen åter höjt ersättningsnivån och backat från förslaget om en bortre parentes i arbetslöshetsförsäkringen. Man efterlyser också åtgärder för att skapa en mer dynamisk företagarmiljö. Det höga skattetrycket och regelsystemet för de mindre företagen nämns som avgörande problem i detta sammanhang.

Det är lätt att i allt väsentligt instämma i den analys av problemen på den svenska arbetsmarknaden som OECD m fl gjort. SAF har i olika sammanhang också fört fram förslag till åtgärder för fler jobb och en bättre fungerande arbetsmarknad som ligger i linje med OECD:s rekommendationer, bland annat i *Näringslivets recept för fler jobb* som SAF tillsammans med Industriförbundet presenterade förra hösten.

En vision om hur den framtida arbetsmarknaden kommer att se ut är

nödvändig och måste vara vägledande för en mer genomgripande reformering av arbetsmarknaden. Vi är övertygade om att morgondagens arbetsmarknad kommer att präglas av större konkurrens, ökad rörlighet över gränserna samt mindre hierarkiska och friare arbetsformer. Det traditionella långsiktiga och standardiserade anställningsförhållandet kommer som en följd härav successivt att minska i betydelse.

Vi är också övertygade om att en ökad flexibilitet på sikt är den bästa förutsättningen för att alla skall få del av framtida välbästandökningar. Den största orättvisan i dagens samhälle är att inte alla bereds möjligheter att komma in på arbetsmarknaden, utan tvingas in i ett nedbrytande bidragsberoende.

Sammanhängande reformprogram

En viktig utgångspunkt vid en modernisering av arbetsmarknaden bör vara att vidta samtidiga åtgärder på flera områden. Erfarenheterna visar att de positiva effekterna av enstaka riktiga åtgärder riskerar att bli mycket begränsade om de inte genomförs som en del av ett mer omfattande reformprogram.

Riktlinjerna för hur ett reformprogram bör se ut kan i punktform sammanfattas så här;

– Lönebildningen måste decentraliseras ytterligare. Löneökningarna har gradvis anpassats till omvärlden och till den lägre inflationstakten, men årets avtal visar att vi ändå inte

lyckats få ner löneökningstakten till vad som gäller i omvärlden. I de flesta av våra konkurrentländer har således en svag arbetsmarknad och en rekordlåg inflation pressat ner löneökningarna mer än i Sverige. Den otillräckliga anpassningen här hemma kommer oundvikligen att påverka sysselsättningen negativt, inte minst i branscher som redan idag har betydande strukturella problem.

Stark följsamhet ett problem

Det kanske största problemet på den svenska arbetsmarknaden idag är den fortsatt mycket starka följsamheten i löneutvecklingen mellan olika individer, yrkesgrupper och regioner. Den framtida löneutvecklingen måste i ökad utsträckning spegla individuell kompetens samt lönsamhet och arbetsmarknadsläge i olika företag, branscher och regioner. Detta kräver en fortsatt decentralisering av lönebildningen till företags- och individnivå. Lönebildningen måste generellt harmoniera bättre med en arbetsmarknad som blivit alltmer individuell och också i ökad utsträckning internationell.

– Skatterna måste sänkas. Inte minst viktigt är att sänka skatten i de lägre inkomstskikten. Detta är nödvändigt för att skapa förutsättningar som gör det möjligt att leva på de löner som företagen kan erbjuda för de lägst betalda och samtidigt ge personer utanför arbetsmarknaden tillräckligt starka incitament att ta de arbeten som erbjuds och komma ur bidragsberoendets destruktiva grepp.

Värns-katten måste också avskaffas för att minska problemet att behålla kvalificerad arbetskraft på en i snabbt växande omfattning internationaliserad arbetsmarknad för de välutbildade. Kostnaden för det svenska samhället kan på sikt bli mycket stor om vi inte snabbt inser betydelsen av att kunna erbjuda konkurrenskraftiga villkor för de högutbildade. Ett växande antal företag, främst inom högteknologibranscher, säger också idag att de får allt större problem att behålla kvalificerad arbetskraft, framför allt inom forskning och utveckling.

Mer av egenavgifter

– En ändrad finansiering av arbetslöshetsförsäkringen är nödvändig som en del i en politik där kostnaderna för arbetslösheten tydliggörs samtidigt som man skapar incitament att hålla nere arbetslösheten hos de individer och organisationer som har möjlighet att direkt påverka arbetslösheten. Detta innebär att försäkringen i ökad utsträckning måste finansieras genom egenavgifter, som kopplas till arbetslöshetens utveckling i olika branscher eller regioner.

– Arbetsrätten måste reformeras och ge utrymme för större flexibilitet och starkare incitament. Långtgående regleringar av anställningsvillkoren hämmar sysselsättningen. Lagstiftningen blir i första hand ett skydd för de starka grupper som etablerat sig på arbetsmarknaden och riskerar att försvåra för de svaga grupperna, t ex

ungdomar och invandrare, att få in en fot på arbetsmarknaden. Inte minst de restriktiva reglerna för tidsbegränsade anställningar slår hårt mot dessa grupper

Med tanke på att dagens arbetsrättsliga regelverk fortfarande i viktiga delar är anpassat till de större företagen bör särregler för de mindre företagen övervägas. Regelverket för småföretagen bör framför allt göras betydligt enklare än vad som idag är fallet. Olika undersökningar hos företagare visar att dagens krångliga och oöverskådliga regelsystem har en starkt negativ effekt på småföretagandet och de åtgärder som hittills föreslagits på detta område är otillräckliga.

Anställningsformer och övriga villkor måste utformas med hänsyn till företagets och individernas större behov av flexibilitet. Individuellt anpassade arbetstidslösningar är en förutsättning för att företagen skall kunna utnyttja kapaciteten bättre och därigenom värna konkurrenskraft och sysselsättning. Erfarenheterna visar också att företagets krav på större flexibilitet ofta går mycket bra att förena med individernas önskemål (flexibel arbetstid, ökad självständighet etc.).

– Konfliktreglerna på arbetsmarknaden måste ändras. Det måste t ex finnas en rimlig proportion mellan en stridsåtgärd och vad man vill uppnå med den respektive vilka konsekvenser den kan orsaka. Sympatiåtgärder

bör också förbjudas.

Erfarenheterna från länder som genomfört mer betydande förändringar på arbetsmarknaden har genomgående varit positiva och efterhand givit resultat i form av högre tillväxt och sysselsättning (Storbritannien, Nederländerna och Irland är några exempel).

Trots dessa erfarenheter och den långtgående samstämmigheten kring vad som krävs av strukturella förändringar på den svenska arbetsmarknaden har väldigt lite av reformarbete skett. En viktig förklaring är facketes starka koppling till socialdemokratin i Sverige. Facketes maktposition gör det omöjligt för en s-regering att genomföra en långtgående reformering av arbetsmarknaden mot facketes vilja. De senaste årens utveckling visar också att åtgärder som påverkar arbetsmarknadens funktionssätt alltid blir mycket marginella, då ökad flexibilitet blir ett hot mot facketes makt.

Nostalgiska krafter

De konserverande och nostalgiska krafterna är således mycket starka och det är idag svårt att se hur vi skall få en politisk majoritet för ett reformprogram som löser Sveriges mer långsiktiga tillväxt- och sysselsättningsproblem. En bestående hög arbetslöshet borde vara tillräckligt för att utlösa ett nytänkande, men risken är att det behövs ännu en kris för att nödvändig handlingskraft skall mobiliseras.